81

Ив. Карайотов

СЪЮЗ НА БЪЛГАРСКИТЕ ФИЛАТЕЛИСТИ

ГЕОРГИ ДИМИТРОВ
1882 * 1949

НУМИЗМАТИКА

ГОДИНА ШЕСТА КНИЖКА 3 СОФИЯ 1974

На корицата: Лицевата страна на златните /20 и 10 лв./ и сребърните /5 и 2 лв. юбилейни монети от 1965 г., посветени на Георги Димитров.

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Ст.н.с. Йорданка Юрукова главен редактор
Иван Върбанов зам.-главен редактор
Върбан Драганов
Никола Гайдаров
Начо Николов

Адрес на редакцията:

София 6, ул. "Димо Хаджидимов" 33
п.к. 662 и 798, тел. 88-00-09 и
89-07-32

Иван Йорданов

ТРАКИЙСКИ МОНЕТИ
ПОДРАЖАНИЯ НА ТЕТРАДРАХМИТЕ НА МАРОНЕЯ

Подражанията на различни монети от античността, намирани в нашите земи, представляват един значителен дял от тракийската нумизматика. Предполага се, че траките са изработвали свои варваризирани подражания на монети, които масово са циркулирали в тия земи и при недостиг или спиране на притока им се преминава към тяхното вече местно производство, с оглед задоволяване на потребностите на местния пазар.

През втората половина на II в. пр.н.е. в Тракия започват да проникват почти едновременно тетрадрахмите на остров Тасос от т.нар. "втори период", тетрадрахмите на Атина II период и тетрадрахмите на Първа Македонска област. [1] При спиране на притока им или при недостиг се е преминавало към тяхното местно производство [2]. Паралелно с тях, макар и в много по-ограничени количества, са циркулирали и монетите на гр. Маронея от т.нар. "втори период". [3] Тази по-ограничена циркулация предполага и по-малка степен на подражаване на тези монети. За сега не са ни известни подражания на тези монети. [4]

Град Маронея, находящ се в Източна Тракия, бележи през античността един забележителен ръст на стопански и духовен живот. Още в V в. пр.н.е. той започва да сече собствени монети с оглед своите необходимости. Наличието у нас на значителни количества монети от този град говори за оживените търговски връзки с местните тракийски племена през IV в. пр.н.е. Относно популярността на монетите от този град през IV в.пр.н.е. сред местните тракийски племена говори фактът, че са имитирани дори и бронзовите му монети, и то доста масово. [5]

Тетрадрахмите на Маронея от т. нар. "втори период" са от типа на Дионис Сотер. Те са извънредно близки по тип, надпис и по фактура с тетрадрахмите, сечени от остров Тасос от т.нар. "втори период", което дава основание да се датират заедно, т.е. II в.пр.н.е. [6]

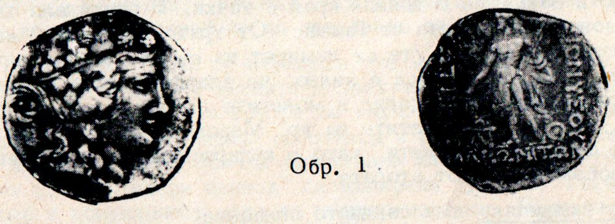

Обр. 1

Този тип има следното описание:

Лице: Глава, обърната надясно на млад, безбрад, женствен Дионис с бръшлянов венец. Над челото две цветчета. Косата е завита в характерно руло, което завършва на тила във възел. По шията се спускат отделни къдрици. Челото му е превързано с пандела, която минава под косите.

Опако: Надпис ↓ ΔΙΟΝΥΣΟΥ ↓ ΣΩΤΗΡΟΣ ⟶ ΜΑΡΩΝΙΤΩΝ Дионис, прав, гол, с къса коса, обърнат надясно. Левият крак облекчен. Под краката му линия - база. В дясната си ръка държи грозд, в лявата, през която е преметната хламидата - две копия. От двете страни на Дионис са поставени монограми /обр. 1/.

В следващите редове ще се спрем на две подражания на този тип. Първият екземпляр има следното описание:

Лице: Глава на Дионис надясно.

Опако: Надпис ↓ ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ↓ ΣΩΤΗΡΟΣ ⟶ ΘΑΣΙΩΝ Дионис, гол прав, с грозд в лявата ръка и две копия в дясната наляво. Монограми – ⁘ Диам. 33-34 мм, тегло 14,90 г. /обр. 2/.

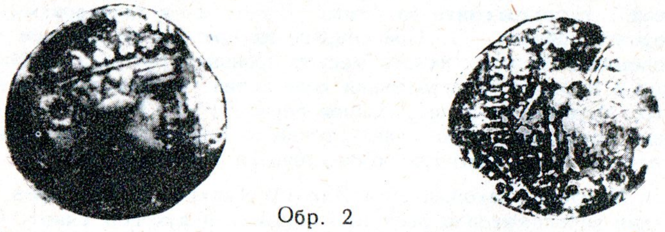

Обр. 2

Има някои белези, които отличават тази монета от официалната тетрадрахма на гр. Маронея. На лицевата страна не са така очевидни. Като цяло лицето на Дионис е по-грубо третирано, едно макар и несилно стилизиране на косата и къдриците. Над цветчетата има три листенца. Особено силно е подчертана варваризацията върху опаката страна. Тялото на Дионис е непропорционално. Главата е голяма и валчеста с изваден напред нос и брада. Шията е широка и права, и главата върху нея стои в неестествено положение. Ръцете и останалите части от тялото са предадени схематично и без подробности. Хламидата е предадена също схематично и завършва в долния край с точки. В оригинала там би трябвало да е монограмът вляво от Дионис. От трите листенца върху цветчетата на лицевата страна /те се намират на същото място върху монетите на о-в Тасос/ и надписа е видно, че аналфабетният гравьор, тракиец е копирал в едно подражание и монетите на о-в Тасос от т.нар. "втори период" /обр. 3/, и монетите на гр. Маронея, съчетавайки белезите на двете оригинални монети, като е копирал надписа и листенцата от първата и изображенията от втората.

Вторият екземпляр има следното описание:

Лице: Глава на Дионис надясно.

Опако: Дионис, гол, прав с грозд и копия наляво.

Надпис ↓ ИΟꓕΗƐΟΙƐ ↓ ∇ꓕΤƐΝΟΗ ⟶ ΤΩΙИΩ

Монограми от двете страни на Дионис – Диам. 29,5-31 мм, тегло 14,90 г обр. 4 .

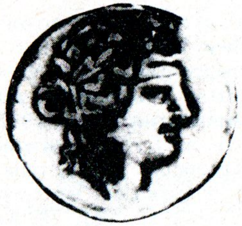

Обр. 3

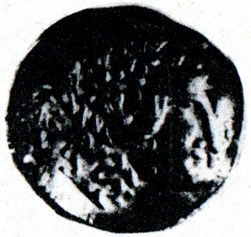

Обр. 4

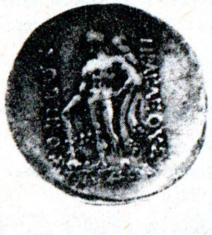

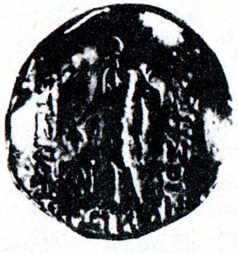

Тук степента на варваризацията на Дионис е много по-голяма. Лицето е предадено грубо. Носът е голям и увиснал с върха си над устните. Челюстта е издадена силно напред. Листата от венеца са тежки и сковани, а косата е третирана грубо и схематично. По врата се спускат две груби къдрици. Опаката страна също носи белезите на варваризация. Дионис е непропорциониран. Главата е предадена без подробности, само носът е издаден напред. Тънък, като линия врат съединява главата с тялото, то е издължено, докато краката са къси. Надписът е безсмислен. Монограмите отляво и дясно на Дионис също са неправилни.

В двете монети се забелязва още един съществен белег на варваризация. Вследствие на несъвършената техника на монетосечене и двете монети са с нагънати краища, като първата е допълнително изправена, при което се е стигнало до напукване на монетата.

Интересно е да се отбележи, че монетите, сечени от гр. Маронея през IV в.пр.н.е. и техните подражания се срещат изключително в Югоизточна Тракия. Това говори за тяхното широко разпространение и популярност тук. /7/ Същото се отнася и за тетрадрахмите от т. нар. "втори период". Почти всички колективни находки с монети от гр. Маронея от т.нар. "втори период" са намирани тук. /8/ Тяхното разпространение и популярност води до имитирането им. Първата монета е от колективна находка от с. Маца /9/, а втората - от колективна находка източно от Нова Загора. /10/ Тези данни говорят, че обмяната между гр. Маронея и местните тракийски племена е традиционна във вековете.

---

1. И. Юрукова - Монетната циркулация в Тракия през първата поло-

вина на II в.пр.н.е. - Нумизматика, V, 1973, кн. 1, с.1.

2. За подражания на тетрадрахмите на о-в Тасос виж Г. Кацарова. Нови данни за датировката на тетрадрахмите на о-в Тасос от втори период на монетосеченето му и на тракийските тетрадрахми от I в.пр.н.е. - ИАИ, XXVII, 1964, с. 132 и сл.; Т. Герасимов Тракийски монети - подражания на тасоските тетрадрахми. - Нумизматика, IV, 1972, кн. 2, с. 9 и сл. За подражания на тетрадрахмите на I Македонска област виж. Н. Мушмов. Античните монети на Балканския полуостров. С., 1912, табл. XII 14; Т. Герасимов - Тракийско подражание на тетрадрахмите на I Македонска област. - ИАИ, XXX, 1967, с. 193; И. Юрукова. Принос към тракийската нумизматика. Археология, XIV, 1972, кн. 2, с. 32 и сл.

3. Г. Кацарова. цит.съч., с. 143; И. Юрукова. Античните монети в България, С., 1972, с. 24.

4. Г. Кацарова. цит.съч., с. 143. Цитираният автор споменава, че е намерил две имитации на маронейските тетрадрахми у нас, но къде са намерени, как са намерени и пр. авторът не съобщава. Не ни е известно и да ги е публикувал някъде.

5. И. Юрукова. Тракийски подражания на бронзовите монети от Маронея. - ИАИ, XXVIII, 1965, с. 123 и сл.

6. Г. Кацарова. Принос към проучването на маронейските и тасоски тетрадрахми от II период. - Археология, IV, 1962, кн. 1, с. 17 и сл.; И. Юрукова. Античните монети... табл. XVI, обр. 108.

7. И. Юрукова. Тракийски подражания... с. 126.

8. Виж бюлетина за съкровищата, намирани у нас. ИАИ, VIII, 1934, с. 472 и 473; XV, 1946, с. 240 и 242; XXV, 1962, с. 231; XXX, 1967, с. 188.

9. Интересно е, че никой от досегашните изследвачи на това съкровище не съобщава за наличието на тетрадрахми на Маронея. Съкровището съдържа 25 драхми на Александър III Велики, 23 подражания на монетите на Лизимах, 376 тетрадрахми на о-в Тасос, една тетрадрахма на I Македонска област, една тетрадрахма на Маронея и едно подражание /обр. 2/.

10. Монетни съкровища, намирани в България през 1966 г. - ИАИ, 1967, с. 188.

Адолф Рогалски

ТАСОСКИТЕ ТЕТРАДРАХМИ ОТ II ПЕРИОД И ТЕХНИТЕ ПОДРАЖАНИЯ

Тасоските тетрадрахми от II период и техните подражания са едни от най-разпространените сребърни монети от голям номинал в Тракия и Мизия.

Между монетите, които през II-I в.пр.н.е са имали курс в нашите земи, като тетрадрахмите на гр. Атина от нов стил, тези на I и II македонска област, подражанията на Александровите тетрадрахми на Месамбрия и Одесос, на Лизимаховите тетрадрахми на Бизантион, Калхедон и др., тетрадрахмите на римския квестор Езилас, драхмите на Диракион и Аполония на Адриатическо море и др., най-често се срещат колективни находки от тасоски тетрадрахми и техните подражания.

Ето и описанието на една редовна тасоска тетрадрахма от II период:

Лице: младежка глава на Дионис, надясно, с бръшлянов венец, върху който се забелязват пет листа - три нагоре и два надолу. На челото, между листата има две цветчета, над които личат три малки листенца. Косата на Дионис е завита на руло и част от нея се спуска в няколко къдрици. На челото личи панделка, с която косата е превързана.

Опако: ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΑΣΙΩΝ / "на Херакъл спасител на тасосците". /Херакъл, прав, гол, без брада, с лавров венец, наляво. С лявата си ръка държи кожата на Немейския лъв, а с дясната - кривак, опрян на земята. Между кривака и десния му крак личи монограм /обр. 1/.

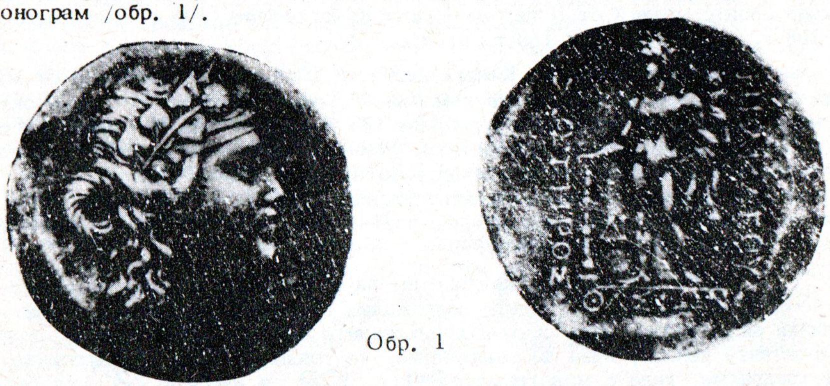

Обр. 1

Примери на монети от II-I в.пр.н.е. със същото прозвище „ΣΩΤΗΡ" /спасител/, дадено на божеството, намираме в Пергам /ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ = "на Асклепий спасител"/, в Маронея /ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ = "на Дионис спасител"/, при тракийските тетрадрахми със същата легенда, както при тасоските, обаче в отреза-ΘΡΑΚΩΝ, вместо ΘΑΣΙΩΝ. /1/

Следва да се отбележи, че Дионис и Херакъл се срещат и при монети на о. Тасос от по-ранната епоха. От периода 411-350 г.пр.н.е. познаваме монети с изобразена глава на Дионис, на лицевата страна, а на опаката - Херакъл, който опъва лък. По време на Филип II, Александър Велики и Лизимах, о. Тасос не е ковал автономни монети, обаче след 280 г.пр.н.е. монетарницата на острова проявява активност за известно време, като кове между другото и монети с образите на Дионис и Херакъл. /2/

Изображението на Херакъл при монетите на о. Тасос се обяснява с това, че героят е бил смятан за защитник на града. Знае се, че през първата четвърт на II в.пр.н,е, благодарение на римляните, островът е бил освободен от македонското владичество. Твърде възможно, в знак на благодарност към своя херой покровител, комуто тасосци са отдавали своето освобождение, да са били ковани монетите с легендата — ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΑΣΙΩΝ.

За начало на монетосеченето на тасоските тетрадрахми от II период се предлагаха доскоро три дати: след 196 г. пр.н.е., т.е. след поражението на македонския владетел Филип V от римляните, командувани от Фламинин, при Киноскефале /Тесалия/; втората дата е 168 г.пр.н.е., т.е. след победата на римляните над Персей, при Пидна и накрая 146 г. пр.н.е., след затварянето на македонските монетарници през 148 г. 3 Тази последна дата бе предложена от видния английски нумизмат Б.Хед и преобладаваше доскоро. Обаче М.Томсън, въз основа на няколко колективни находки, съдържащи тетрадрахми на гр. Атина от нов стил, на Филип V, Персей, подражания на Лизимаховите тетрадрахми на Бизантион, тасоски тетрадрахми, тетрадрахми на I македонска област, и също поради стилови съображения, идва до заключение, че о. Тасос е започнал да кове своите монети от II период между Киноскефале /196 г./ и Пидна /168 г./, по-точно към 180 г. пр.н.е. /4/

Действително след Киноскефале, о. Тасос се е освободил от македонското владичество, обаче към 188/7 г.пр.н.е. Филип V отново окупирал тракийските градове и едва към 183 г.пр.н.е. той бил принуден от римляните да изтегли своите войски. Мъчно е да се приеме, че островът, окончателно освободен от владичеството на македонците през 183 г. и в стопански връзки с траките от хинтерланда, е чакал до 146 г. да отвори отново своите монетарници, още повече, че самият остров е разполагал с богати сребърни рудници.

Обаче Г.Кацарова, която е имала възможност да проучи всички тасоски тетрадрахми и техните подражания от нашите музеи както единични екземпляри, така също и колективните находки, след анализ на монетните печати, идва до заключение, че голямата маса от тасоските тетрадрахми, тези с монограмите 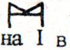 , 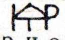 и някои с Μ са били ковани през второто десетилетие на I в.пр.н.е., по време на изтласкването на Митридат Велики от Гърция и Балканския полуостров, след превземането на гр. Атина от римския пълководец Сула. /5/ Към по-ранните емисии трябва да отнесем тетрадрахмите с монограм ΔΙ , някои с Μ , по-голямата част от находката при с. Куклен и някои други. /6/

За по-точното определяне на абсолютната и относителна хронология на различните емисии на тасоските тетрадрахми от II период е необходимо да се проучат контрамаркираните тасоски тетрадрахми и особено препечатаните тасоски монети върху датирани елинистически градски и царски монети, както и обратното.

Тетрадрахмите с легенда ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΑΣΙΩΝ са били ковани не само в самия остров, но също и в някои градове на полуострова, като например Тесалоника и също от тракийски племена, обитаващи нашите земи.

Действително познаваме една "тасоска" тетрадрахма със знака на Амфакситис 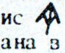 зад главата на Дионис /от находката при с. Попина, съхранявана в музея в Силистра/, което означава, че тази монета е била кована в Тесалоника /античната Терма/, град, който бил главно пристанище на областта Амфакситис.

За сега ни са известни четири "тасоски" тетрадрахми с монограм 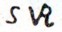 или 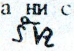 на римския квестор Квинт Брутий Сура /92-88/. За отбелязване е, че лицевата страна на парижкия екземпляр с монограм 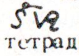 е от същия печат, който е послужил за коване на споменатата тетрадрахма със знака на Амфакситис. /7/ Следователно трябва да приемем, че и Сура е ковал своите "тасоски" тетрадрахми и в Тесалоника.

Как да си обясним, че римският квестор Сура кове "тасоски" тетрадрахми? Тук следва да изтъкнем следното:

През 88-84 г.пр.н.е., Митридат Велики извършил своята експанзия на Балканския полуостров и претърпял поражение при Херонея. След превземането на гр. Атина от Сула, последният е трябвало да търси на място средства за поддържане на своите войски. Тъй като по това време атинските тетрадрахми от нов стил били най-популярните монети, циркулиращи в тази част на полуострова, римският пълководец намерил за най-целесъобразно да кове подражания на тези монети, без да поставя върху тях инициалите на гр. Атина. Познати ни са два вида от тези "Лукулови" тетрадрахми /от името на Лукул, военачалник на Сула/, едните с два монограма, а вторите с два трофея. /8/ Обаче в източната част на полуострова били популярни тетрадрахмите на о. Тасос, който по време на войната с Митридат останал верен на Рим. Напълно естествено е да се приеме още повече, че познаваме и монети с монограма на римския квестор Сура /обр. 2/, че римляните са ковали в Тесалоника и възможно и в други градове, както и в самия остров подражания на тасоските тетрадрахми за нуждите на своите войски, за осигуряване снабдяването им от тракийския хинтерланд, така както е сторил Лукул в самата Гърция.

До кога е продължило коването на тасоските тетрадрахми от II период? Някои автори смятат, че това е могло да бъде до 72 г.пр.н.е., когато островът е бил окупиран окончателно от римляните. Обаче, като имаме пред вид прецедента с "Лукуловите" монети и особено "тасоските" тетрадрахми, ковани от римския квестор Сура, напълно имаме основание да смятаме, че коването е продължило и след пълното окупиране на острова от римляните, може би още едно или две десетилетия, макар и да не е било много интензивно. Действително траките от вътрешността мъчно биха приели веднага ново платежно средство, в случая римските републикански денари, след като са били свикнали с тетрадрахмите на о. Тасос и техните подражания.

Обр. 2

И така, започнало към 180 г. пр.н.е., коването на тасоските тетрадрахми е преустановено напълно може би към средата на I в.пр.н.е., т.е. е продължило около 130 години.

Магистратите, чиито имена или монограми личат върху гръцките автономни монети, са били избирани за срок до една година. Обаче при царските монети някои от отговорните лица били близки на владетеля или на негови приближени и мандатът им е траял по-дълго. При тасоските тетрадрахми, монограмът на магистрата е поставен между кривака и десния крак на Херакъл. Тук обаче изниква следното противоречие:

Предположихме, че дейността на монетарницата на о. Тасос през II-I в.пр.н.е.е продължила около 130 години, т.е. би трябвало да ни са известни поне стотина различни монограми, а ни са познати едва десетина /?/. /9/ Ние предлагаме следното предположение, което до известна степен би могло да обясни този факт:

Коването не е било еднакво интензивно през целия период; дори може да предположим, че монетарницата на острова е работила с прекъсвания. Коването е било най-интензивно през I и II десетилетия на I в.пр.н.е., както е установено по безспорен начин от Г.Кацарова. Все пак този въпрос остава да бъде напълно изяснен в бъдеще.

По всяка вероятност, през II-I в.пр.н.е. тасоските тетрадрахми, тези на I македонска област, подражанията на Лизимаховите тетрадрахми на Византион, на Александровите на Одесос и Месамбрия и някои други не са били в достатъчно количество да задоволят нуждите на пазара и траките намерили за необходимо и те самите да коват сребърни монети. Те предпочели да имитират предимно тасоските тетрадрахми, които са били най-популярни. При тези монети, ковани от разни тракийски племена, образите на Дионис и Херакъл са стилизирани /обр. 3 и 4/. Бихме могли да степенуваме произведенията на тракийските майстори-гравьори по отношение на тяхната изработка. На първо място бихме

поставили сравнително добре изработени монетни печати, без грешки в надписа. Последователно имаме печати с все по-голяма варваризация на образа, а надписът е съставен от разни несвързани букви, черти и на края точки. 10

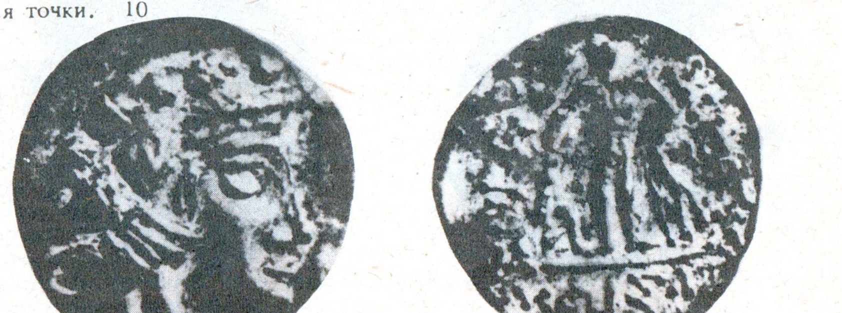

Обр. 3

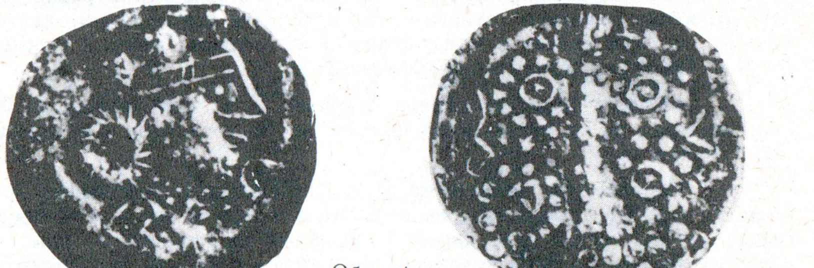

Обр. 4

Макар и да се старали да спазят евбейско-атическата система по отношение на теглото на монетите, т.е. то да бъде между 16 и 17 грама, много често между тези подражания срещаме екземпляри с тегло много по-малко от нормалното.

Колективните находки от тези монети, примесени с римски денари от последната четвърт на I в.пр.н.е., ни подсказва, че може би тези подражания са били ковани до края на I в.пр.н.е., а може би и по-късно, когато са били изместени окончателно от римските императорски денари.

Между подражанията на тасоските тетрадрахми от II период следва да споменем и редките екземпляри, които се различават от редовните по надписа в отреза: ΘΡΑΚΩΝ /"на тракийците"/ вместо ΘΑΣΙΩΝ /"на тасосците"/ /обр. 5/. /11/

Установено е, че тези тетрадрахми са били ковани в монетарницата на о. Тасос и, че емисиите с хубав стил датират от второто десетилетие на I в. пр.н.е.Монограмите, които се срещат при тези монети, са Ā и M. Познати са и варварски имитации на тези тетрадрахми.

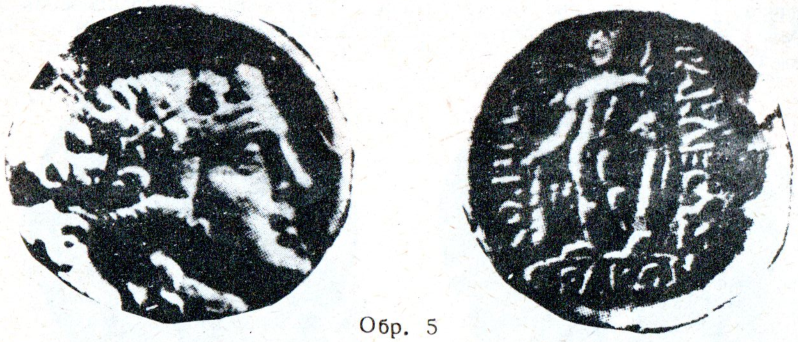

Обр. 5

Предположенията на някои учени, че тези монети са били ковани от някоя антиримски настроена общност или пък от Митридат за своите тракийски съюзници, отпадат, тъй като тези тетрадрахми, както видяхме, са били ковани в монетарницата на острова, който е останал верен на Рим във войната срещу Митридат.

Едно от предположенията на Strack , че тези монети са били ковани може би от някое племе съюзно на Рим, съвпада с обяснението на Г. Кацарова:

По време на войната на Митридат Велики с римляните, по-голямата част от тракийските племена били съюзници на понтийския владетел, обаче тракийският династ Садала бил на страната на Рим. Може би тези монети са били ковани от него, след победата над Митридат, в монетарницата на о. Тасос, приятелски настроен към римляните. В такъв случай , макар че Херакъл не е главно божество на траките, този херой, покровител и спасител на острова, се явява и спасител на траките. Същата авторка предполага още, че може би о. Тасос, по своя инициатива е пуснал специални емисии за своите съюзници. /12/

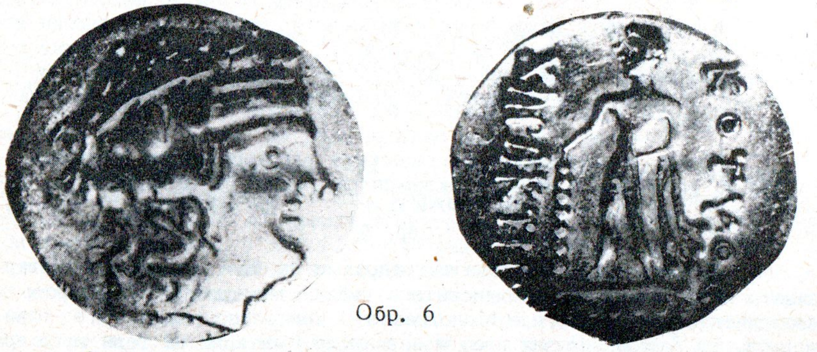

Обр. 6

Следва да споменем и редките подражания на тасоските тетрадрахми, ковани от тракийския династ Котис. Стилът им е варваризиран, а легендата е: "ΚΟΤΥΟϹ ΧΑΡΑΚΤΗΡ" , т.е. "паричен знак на Котис" /обр. 6/ . Кой е бил този династ? Някои учени предполагат, че това е Котис IV /ок. 16 г. пр.н.е./ или Котис V /12-19/ син на Реметалк I, или още Котис III /57-48/. Друг учен намира предложените късни дати за неприемливи, тъй като според него "Тракия от 60-те години е била реорганизирана в обикновена римска провинция и никому не би било позволено да сече монети от сребро, които като царска регалия биха послужили и като символ на независимост", и той отдава тези монети на един по-ранен Котис, баща на Садала, който около 75 г.пр.н.е. е управлявал в Източна Тракия. /13/ Обаче през 1968 г. бе открита една колективна находка от римски денари, между които се намери и един четвърти екземпляр от драхмата с образите на имп. Август и тракийския цар Реметалк I /11 г. пр.н.е. - 12 г. от н.е. . 14 Това ни позволява да предположим, че някои тракийски династи, макар и подчинени на Рим, са ковали сребърни монети. Следователно, въпросната тетрадрахма с името Котис бихме могли да отдадем и на някой тракийски владетел с това име от втората половина на I в.пр.н.е.

Накрая ще си позволим да опишем познатите ни за сега монограми, които се срещат при тасоските тетрадрахми и техните подражания:

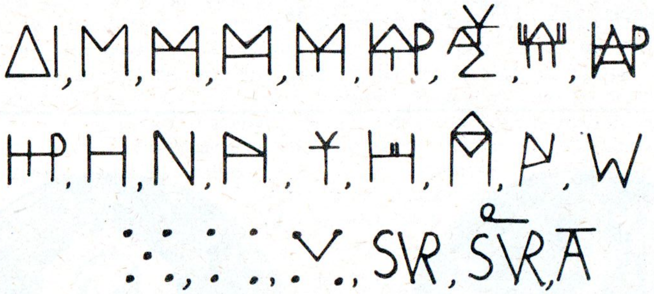

---

1. B. Head, Historia numorum, London, ed. 1963, съответно с. 536, 251 и 266.
2. Пак там, с. 265.
3. Г. Кацарова, Нови данни за датировката на тетрадрахмите на остров Тасос от втори период на монетосеченето му и на тракийските тетрадрахми от I в.пр.н.е., ИАИ, XXVII, 1964, с. 131 и пос. литература.
4. M. Thompson, A hoard from Thessaly, ANS, MN XI, 1963, c. 77-80 и A hoard from northern Greece, ANS, MN XII, 1966, c. 57 - 63.
5. Г. Кацарова, пос.съч., с. 141 и 142.
6. Г. Кацарова, Колективна находка от тасоски тетрадрахми при с. Куклен, Асеновградско, сп. "Археология", 1961, кн. 4, с. 53-58.

7. Г. Кацарова, Нови данни... пос.съч., с. 140
8. M. Thompson, The New style silver coinage of Athens, ANS, NS, 10, New York, 1961, с. 425-439.
9. От атинските тетрадрахми от нов стил, ковани от 196/5 до 88/7 г. пр.н.е. ни са известни 111 двойки монограми или имена на магистрати.
10. Т. Герасимов, Тракийски монети - подражания на тасоски тетрадрахми, сп. "Нумизматика", 1972, кн. 2, с.9-12.
11. B. Head, пос.съч., с. 285 и Т. Герасимов, Нови тракийски тетрадрахми от I в. пр.н.е., ИВАД, X, 1956, с. 82 и 83.
12. Г. Кацарова, пос.съч., с.141 и 142 и пос.литература.
13. Т. Герасимов, Нови тракийски тетрадрахми... пос.съч., с.79-82.
14. А. Рогалски, Една сребърна монета с образите на тракийския цар Реметалк I и римския император Август, ИНМВ, V /XX/, 1969, с. 82-88; И. Юрукова, Принос към тракийската нумизматика, сп. "Археология", 1972, кн. 2, с.32-38.

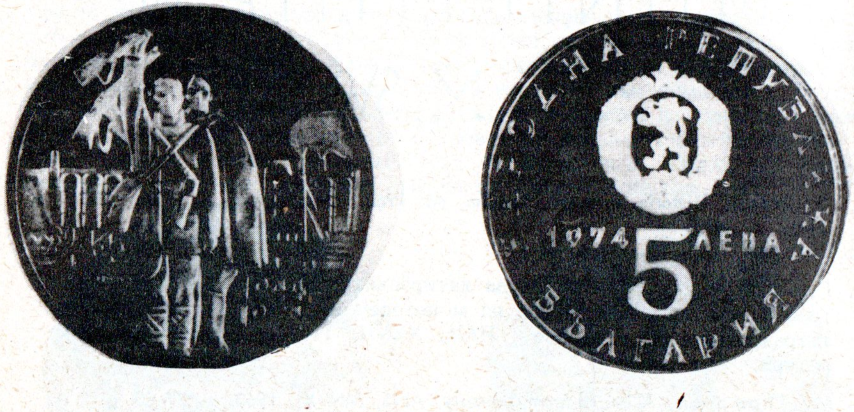

Двете страни на новата сребърна монета, посветена на 30-годишнината от социалистическата революция в България /подробно - вж. 21 стр., кн. 2, т.г./.

Чавдар Ангелов

ЕДИН ОПИТ ДА СЕ УСТАНОВИ ТОЧНО КЪДЕ СА СЕЧЕНИ НОВОБЪЛГАРСКИТЕ МОНЕТИ И КОИ СА УЧАСТВУВАЛИ В ОФОРМЛЕНИЕТО ИМ

Трябва честно да признаем, че макар у нас събирането на модерни монети да е взело вече широки размери сред любителите-нумизмати, у колекционерите им почти не се забелязва онзи изследователски дух, какъвто често е присъщ на почитателите на антични монети. А и не трябва да се счита, че щом това са модерни монети, при тях няма вече неизвестни и неизяснени подробности. При новобългарските монети има толкова много неизследвани неща, че положението става вече нетърпимо, още повече, че приближава 100-годишния юбилей на първата новобългарска монета /1981 г./. По наши впечатления новобългарските монети са едни от най-малко изследваните в света. Защо нумизматите от цял свят при първо желание да могат да узнаят, например, че естонската монета от 25 цента 1928 г. е изготвена в Талинския монетен двор, че проектът за оформлението е предложен от графика Т. Вестенберг, че матрицата е изготвил гравьорът Карл Таел, че инициалите "Т.К." върху монетата незаслужено са на директора на двора Теодор Кяярик поради това, че той без основание е наредил да се поставят там инициалите му, е имало запитвания и протестни изказвания в естонския парламент, а не само чуждите, но и самите български нумизмати да не знаят подобни неща за монетите на собствената си страна? Защо трябваше да узнаем от чуждо, а не от наше нумизматично списание, че авторът на оформлението на доста оригиналната според чуждите колекционери монета 50 стотинки 1937 г. е български художник!

Монетни дворове

Наистина вече са се появили някои материали, в които могат да се намерят сведения около изготвянето на новобългарските монети. Но различните автори дават за някои емисии толкова противоречиви данни, че това ни кара да се съмняваме и в достоверността на всички останали.

За да не бъдем голословни, даваме по-долу във вид на сравнителна таблица /таблица I/ всички издирени от нас данни за монетните дворове, където са изготвени новобългарските монети. Авторите сме ги разположили предимно по хронологичен ред, за да е ясно кой автор какви по-ранни сведения е могъл да използува.

Ясно се вижда, че за доста емисии има разногласия. Да се опитаме да ги анализираме по-подробно:

1882-1885 г. - 50 стот., 1, 2 и 5 лева: Петербург или Ленинград? Всъщност тук различие няма, но е по-добре да се пише "Петербург" /или по-официално "Санкт-Петербург", както е върху самите руски монети/, а после в скоби може да се добави новото име на града "Ленинград" /от 1924 г./.

ТАБЛИЦА I

		Н.Николов /1/	Шишкин /2/	БНБ /3/	Ч.Ангелов /4/	С.Иванов /5/	други
1881	2, 5, 10 ст.	Бирмингам	Бирмингам	Бирмингам	Бирмингам	Бирмингам	
1882-85	50 ст., 1, 2 и 5 лв.	Петербург	Петербург	Петербург	Петербург	Ленинград	
1888	2 1/2, 5, 10 и 20 ст.	Брюксел	-	Брюксел	Брюксел	Брюксел	
1891-92	50 ст., 1, 2 и 5 лв.	Кремниц	Кремниц	Кремниц	Кремница	Кремниц	
1894	1, 2, 5, 10, 20 и 100 лв.	Кремниц	-	Кремниц	Кремница	Кремниц	
1901	1 и 2 ст.	Париж	Париж	Париж	Париж	Париж	
1906	5, 10, 20 ст.	Виена	Париж	Виена	Виена	-	
1910	50 ст., 1, 2 лв.	Кремниц	-	Кремниц	Кремница	Виена	
1912	1 и 2 ст.	Кремниц	Париж	Кремниц	Кремница	-	
	5, 10, 20 ст.	Виена	Париж	Виена	Виена	-	
	50 ст., 1, 2 20 и 100 лв.	Кремниц	-	Кремниц	Кремница	Виена	
1913	5, 10, 20 ст.	Виена	Париж	Виена	Виена	-	
	50 ст. 1, 2 лв.	Виена	-	Виена	Кремница	Виена	
1916	50 ст., 1, 2 лв.	Виена	-	Виена	Кремница	Виена	
1917	5, 10, 20 ст.	Виена	-	Виена	Виена	-	
1923	1 и 2 лв.	Виена	Брюксел	Кремниц	Виена	Виена	
1925	1 и 2 лв. без черта	Брюксел	Брюксел	Брюксел	Брюксел	Брюксел	Берлин /6/ Белгия /7/
	1 и 2 лв. с черта	Пуаси	Пуаси край Париж	Пуаси	Пуаси	Париж-Пуаси	Пуаси/6/ Германия /7/
1930	5, 10 лв.	Виена	Виена	Виена	Виена	Виена	
	20, 50, 100 лв.	Будапеща	Будапеща	Будапеща	Будапеща	Будапеща	Будапеща/7/
1934	50, 100 лв.	Лондон-Белград	Лондон-Белград	Лондон-Белград	Лондон-Белград	Лондон	
1937	50 ст.	Виена	-	Виена	Кремница	-	
	100 лв.	Кремниц	Лондон - Белград	Лондон-Белград	Лондон-Белград	Лондон-Белград	
1940	20, 50 лв.	Будапеща	Берлин	Виена	Берлин	Виена	Пруски м. двор /8/
1941	1, 2 лв.	-	Берлин	Виена	Виена	Берлин	
	5, 10 лв.	Виена	Берлин	Виена	Виена	Берлин	
1943	2 лв.	-	Берлин	Виена	Виена	Виена	Берлин /9/
	5, 10 лв.	Виена	Берлин	Виена	Виена	Виена	
	50 лв.	Будапеща	Берлин	Берлин	Берлин	Виена	
1951	1, 3, 5, 10 и 25 ст.	София	София	Ленинград-София	Ленинград	София	СССР /7/
1952	досега	София	София	София	София	София	София /7/

Забележка: Шишкин /2/ пише за българските монети понякога без достатъчна детайлизация по емисии и номинали, защото темата на работата му е само върху знаците и надписите по европейските монети. Така той говори общо за "бронзови и медно-никелови монети от периода 1901-1913 г.", общо за "монетите от 20-те години", общо за "монетите от периода на II световна война".

1891-1892 г. - 50 стот., 1, 2 и 5 лева: Кремниц или Кремница? Това всъщност е въпрос за правилната транскрипция на името на града. До 1918 г. той е влизал в пределите на Транслайтания - унгарската част на Австро-Унгария, а след това - в словашката част на Чехословакия. По немски градът се наричал Кремниц, по словашки - Кремница, а по унгарски - Кьормьорш-баня. Най-добре е за монетите до 1918 г. да се пише "Кьормьорш-баня", защото по въпросните монети има и съответните инициали "К.Б.", а за по-късните монети - "Кремница". В скоби може да се добавя и "Кремниц".

1894 г. - 1, 2, 5, 10, 20 и 100 лева: Кремниц или Кремница? - виж за емисия 1891-1892 г.

1906 г. - 5, 10 и 20 стотинки: Виена или Париж? Шишкин свързва своето твърдение с наличието върху монетата на знаците на Парижкия монетен двор и името на медальора Алфред Борел. Доколкото той се заблуждава за въпросните монети /тези знаци и надписи ги има само на 1 и 2 стотинки 1901 г./, неговото твърдение - "Париж" трябва да се приеме за неоснователно.

1910 г. - 50 стот., 1 и 2 лева: Кремниц, Кремница или Виена? /По въпроса за "Кремниц" - "Кремница" виж при емисия 1891-1892 г. . Без допълнителни сведения е трудно да се направи избор между Виена и Кьормьорш-баня /Кремниц/, защото на въпросните монети няма знак за монетния двор. Това не значи още, че Кьормьорш-баня трябва да отпадне, поради липсата на знака "К.Б.", защото за този монетен двор въобще не е характерен някакъв знак; този на емисията 1891-1894 трябва да се смята като изключение, още повече, че е с български букви, което показва липса на определени традиции в това отношение. За медальора Стефан Шварц, чието име стои върху монетите, у Шишкин не намираме точно в кой австро-унгарски монетен двор е работел. Но е интересно на какви основания д-р Стр. Б.Иванов е писал "Виена" след единодушното твърдение на всички предишни автори - "Кремниц".

1912 г. - 1 и 2 стот.: Париж, Кремниц или Кремница? За "Кремниц" - "Кремница" виж при емисия 1891-1892 г., а за "Париж" - при емисия 1906 г./.

1912 г. - 5, 10 и 20 стот.: Париж или Виена? Виж при емисия 1906 г./.

1912 г. - 50 стот., 1, 2, 20 и 100 лева: Кремниц, Кремница или Виена? /За "Кремниц" - "Кремница" виж при емисия 1891-1892 г./.И тук без допълнителни сведения не може да се направи избор между Виена и Кьормьорш-баня, защото липсват знаци на монетния двор, характерно и за Виена, и за Кьормьорш-баня /виж при емисия 1910 г./, а името на медальора Рудолф Маршал не говори нищо - той може да е работил и на двете места. И тук д-р Стр. Иванов се противопоставя на всички други автори.

1913 г. - 5, 10 и 20 стот.: Париж или Виена? /Виж при емисия 1906 г./.

1913 г. - 50 стот., 1 и 2 лева: Кремница или Виена? Положението е аналогично както при емисия 1912 г. - 50 стот., 1 и 2 лева. Интересно е защо Н.Николов и БНБ /Г.Ликов/ дават в сравнение с емисията 1912 г. друго място за монети по проект на същия автор.

1916 г. - 50 стот., 1 и 2 лева: Кремница или Виена? /Виж при емисия 1912 г. - 50 стот., 1 и 2 лева/.

1923 г. - 1 и 2 лева: Кремниц, Виена или Брюксел? Ако допуснем, че Шишкин, като говори общо за "монетите от 20-те години без и с черта", няма пред вид тези, "Брюксел" може да отпадне. Без допълнителни сведения обаче въпросът "Виена" - "Кремница" /Кремниц/ не може да се реши.

1925 г. - 1 и 2 лева без черта: Брюксел /в Белгия/ или Берлин? На монетите няма знак за монетния двор, което е характерно за Брюкселския монетен двор. Н.Николов /6/ твърди без всякакво основание, че "на монети от неблагороден метал Берлинският монетен двор не поставял своя знак "А". Но всеки колекционер на германски монети може да даде убедителни контрапримери и нито един пример за немска монета без знак, независимо от метала. Затова според нас "Берлин" трябва да отпадне.

1925 г. - 1 и 2 лева с черта: Пуаси /край Париж/ или Германия? Въпросната черта всъщност е знакът "мълния" на монетния двор в Пуаси край Париж /по Шишкин/. А немските монетни дворове винаги поставят някакъв знак във вид на буква /по Шишкин/, който върху въпросните монети липсва. Затова твърдението на Р.Каменов /7/ - "Германия" - трябва да отпадне. Някои автори неправилно смятат монетният двор в Пуаси за филиал на Парижкия. Всъщност той е принадлежал на частната фирма "Сосиете франсез де монаяж" и е работел само под методичния контрол на Парижкия монетен двор.

1934 г. - 50 и 100 лева: Лондон-Белград или Лондон? По изричното твърдение на Лондонския монетен двор /виж приложението/, една част от монетите са изготвени в Лондон, а останалите - в Белград.

1937 г. - 100 лева: Лондон-Белград или Кремниц? Лондонският монетен двор отрича участието си в изготвянето на тази монета, сочейки като най-вероятно място Кремница /Кремниц - виж приложението/.Но все пак е нужно да се провери и за евентуално участие на Белград.

1937 г. - 50 стотинки: Виена или Кремница? Свързвам твърдението си с наличието на инициалите "RP". Такива от европейските медальори е имал само чехът Рудолф Прибиш, за който се споменава за работата му след II свет.война в Кремница /по Шишкин/. Освен това сеченето на тази монета и на 100 лева 1937 г. е разрешено с един и същ указ, като е най-вероятно търгът да е бил взет от една и съща фирма. Според намека на ръководството на Лондонския двор /виж приложението/, това е монетният двор в Кремница. Но все пак има известна вероятност преди II световна война Р.Прибиш да е работил във Виена, или пък инициалите да са на друг неизвестен медальор. Въпросът се нуждае от доуточняване.

1940 г. - 20 и 50 лева: Будапеща, Виена, Берлин или Пруския монетен двор? Тъй като Берлин е бил столица и на Прусия област в Германия до 1949 г./, явно е, че под "пруски" трябва да се разбира "Берлински". Но големият въпрос е по-нататък - кой от трите монетни дворове да изберем? Шишкин /както и аз/ свързва твърдението си с наличието на буквата "А", необходим знак за Берлинския монетен двор. БНБ /Г.Ликов/ твърди, че тази буква е знак и на виенския монетен двор. Това е вярно само до 1872 г., а след това Виена не поставя знак върху австрийските монети /по Шишкин/. На монети, сечени за други държави, този двор понякога поставя знак "V" /Шишкин - на албанските монети, но най-често монетите му не носят никакви белези. Така е и на всички емисии на Виенския монетен двор за България, освен на приписваната му такава от 1940 г., и 1943 г., което се признава и от самите д-р Стр. Б.Иванов и БНБ. Така че твърдението "Виена" е доста невероятно.

Твърдението на Н.Николов - "Будапеща" вероятно е повлияно от името на медальора към този двор Лайош Беран, което стои върху монетите, и от това, че монети от същия тип са сечени през 1930 г. в Будапеща. Но будапещенските монети винаги - независимо от метала - носят знак "В.Р.", който тук липсва и е заменен с "А". Знакът "А" никога не е принадлежал на Будапещенския монетен двор. Тъй че това твърдение е още по-невероятно.

1941 г. - 1, 2, 5 и 10 лева: Берлин или Виена? Твърдението на Шишкин "Берлин" е свързано със знака "А", който той приписва на всички"монети, сечени в периода на II световна война". Но при въпросната емисия той се заблуждава. А тъй като наличието на този знак е необходим белег на Берлинския монетен двор /виж емисия 1925 г. без черта/, трябва да се приеме поне за сега обратното твърдение - "Виена".

1943 г. - 2 лева: Берлин или Виена? Тук Шишкин, може би и без да иска, се оказва прав - на тази монетка под герба наистина има съвсем малък, едва забележим знак "А". Тъй че най-вероятно е да се приеме "Берлин" /виж емисия 1940 г./. Пък и монетата има доста по-различно оформление от виенската двулевка 1941 г. и брюкселската от 1925 г. Скритото разположение на знака на монетния двор е напълно в маниера на немските монети.

Много показателен е фактът, че на наличието на буквата "А" ни обърна внимание не български, а чуждестранен нумизмат - приятелят на България Михаил Булаковски от Кишинев. Колко ли наши колекционери и не подозират за наличието на този важен знак!

1943 г. - 5 и 10 лева: Берлин или Виена? Твърдението на Шишкин "Берлин" е погрешно, защото тук липсва съответният знак "А" /виж при емисия 1941 г./. Остава да се приеме противното твърдение - "Виена".

1943 г. - 50 лева: Будапеща, Берлин или Виена? Виж при емисия 1940 г. Най-вероятно е "Берлин".

1951 г. - 1, 3, 5, 10 и 25 стотинки: София, Ленинград /СССР/ или София-Ленинград? Тъй като паричната реформа през март 1952 г., когато беше пусната въпросната емисия, беше подготвена в най-голяма

тайна, никак не можем да приемем, че поне първоначалното количество монети са изготвени в България. Освен това първата неоспорвана продукция на Софийския монетен двор - 20 стот. 1952 г. - е с много по-лошо качество от въпросната емисия. Тъй че "София" според нас трябва да отпадне. Трябва само да се уточни, дали цялото количество е изготвено в Ленинград или през следващите години в София е ставало донасичане на известно количество от същите матрици.

Художници и гравьори

Ще се спрем накратко и върху лицата, свързани с изготвянето на новобългарските монети. Тук сведенията са още по-оскъдни. Даже и терминологията не е достатъчно уточнена. Употребяват се безразборно понятията "медальор" и "гравьор", без да се уточнява къде става дума за автора на проекта и къде за лицето, изготвило матрицата. След като направихме справка в няколко енциклопедии, струва ни се за най-удачно да предложим следните термини: "художник-гравьор" - този, който изготвя проекта за оформлението във вид на рисунка; "гравьор" - специалист, изготвящ с помощта на специални длета, игли, разяждане с киселина и др. металическата матрица; "медальор" - лицето, едновременно изготвящо и проекта, и самата матрица.

Представяме във вид на таблица /таблица II/ известните ни засега сведения. Вижда се колко още трябва да се работи, докато се премахнат всички неизвестни или спорни положения. А те вместо да намаляват, като че ли се увеличават още повече - за авторството на юбилейната петолевка "Паисий" 1972 г. се появиха противоречиви указания:Н.Николов - Любомир Прахов и Димитър Боновски и от неизвестен автор - Георги Балджиев. /монограмът върху монетата не може да ни помогне - той може да се разшифрова и като П+Б, и като Г+Б, макар че според нас най-много прилича на Л+Б/.

Поради неустановената терминология се затруднихме как да тълкуваме някои данни на Шишкин. За сега приехме, че ако има надпис с името или инициали, той е на художника-график, като не е изключено обаче в много случаи той да е работил и като гравьор, т.е. да се явява медальор. Уточняването на подобни въпроси ще оставим на бъдещите изследвания.

+ + +

От всичко гореизложено видяхме, че за еднозначното решаване на възникналите проблеми са необходими допълнителни данни. Единият начин е да се изследват архивите на БНБ. Но фактът, че именно от БНБ се дават противоречиви сведения за монетните дворове - от главния касиер Н.Николов /1/ и /6/ и от Емисионно-касовата дирекция /3/ - ни кара да подозираме, че исканите данни поне за сега не са налице. Може би трябва да се прегледат и архивите на Министерството на финансите, ако вече не са унищожени. Във всеки случай лицата, имащи достъп до гореспоменатите архиви, могат да окажат големи услуги на българската нумизматика.

Другият начин е да се получи справка от самите монетни дворове. Авторът на настоящото отправи през 1972 г. частни писма до Лондон, Виена, Будапеща, Берлин и Кремница, а споменатият М. Булаковски - до Париж и Брюксел. За съжаление отговор се получи само от Лондон, който поместваме като приложение. В него се дават всички подробности около изготвянето на емисията 1934 г. /с изключение името на гравьора на матриците/. Накратко:

1. Лондонският монетен двор потвърждава участието си, съвместно с това на Белградския монетен двор, в изготвянето на 50 и 100 лева 1934 г. Автор на проекта - Пърси Меткалф.

2. Лондонският монетен двор отрича участието си в изготвянето на 100 лева 1937 г., насочвайки ни към Кремница.

Колкото и с малко да са се изяснили неизвестните положения, това все пак е единственият най-сигурен документ. Защото нито един автор досега не е споменавал откъде е добивал сведенията си и доколко ние можем да му вярваме. С това може да се смята, че нещата около емисията 1934 г. са установени с абсолютна сигурност. Но е нужна още работа при останалите емисии. Най-добре е някой по-авторитетен орган, например БНБ, да отправи официални писма до въпросните монетни дворове. А Софийският монетен двор може да даде сведения за художниците-графици за емисиите от 1952 до 1962 г. включително и особено за гравьорите на всички свои емисии. Макар и дейността на последните незаслужено да се изтиква на заден план в сравнение с тази на художниците, имената и на двата вида лица са от еднакво значение за нашата нумизматика.

Приложение

Кралски монетен двор
Тауер хил Лондон ВС 3

5 май 1972

Уважаеми господине,

Благодарим Ви за Вашето писмо от 22 април, запитващо за някои монети, смятани за сечени в Кралския монетен двор - Лондон. Броят на българските монети, действително сечени в Кралския монетен двор в 1934 г. бе сравнително малък /20 000 100-левови екземпляра и 486 005 50-левови екземпляра/, но допълнително бяха направени 5 500 000 гладки монетни кръгчета и впоследствие изпратени в Белград, за да бъдат донасечени в монети в тамошния монетен двор. Матриците за цялата емисия обаче бяха изготвени в Англия по модел на г-н Пърси Меткалф. Цар Борис е бил много любезен да даде в София частни сеанси на художника, чиято работа е оценил високо.

100-левовите монети 1937 г. вероятно са сечени в монетния двор в Кремница.

Много се извиняваме, но за съжаление нямаме информация за живота и делото на г-н Пърси Меткалф.

Искрено Ваш
Дж.С.Хид

ТАБЛИЦА II

ЕМИСИЯ	ХУДОЖНИК-ГРАФИК	ГРАВЬОР
1881 - 2, 5, 10 стот.	Николай Формаш /?/ /13/	?
1882-85 - 50 ст., 1, 2 и 5 лева	Николай Формаш /?/ /13/	Авенир Грегориевич Грилихес /?/ /14/
1888 - 2 1/2, 5, 10, 20 ст.	?	?
1891-91 - 50 ст., 1, 2 и 5 лева	Антон Шарф /2/, /4/	?
1894 - 1, 2, 5, 10, 20, 100 лева	Антон Шарф /2/, /4/	?
1901 - 1 и 2 стот.	Алфред Борел /2/, /4/	?
1906 - 5, 10, 20 ст.	?	?
1910 - 50 ст., 1, 2 лв.	Стефан Шварц /2/, /4/	?
1912 - 1 и 2 ст.	Алфред Борел /2/, /4/	?
5, 10, 20 ст.	?	?
50 ст., 1, 2, 20, 100 лв.	Рудолф Маршал /2/, /4/	?
1913 - 5, 10, 20 ст.	?	?
50 ст., 1, 2 лв.	Рудолф Маршал /2/, /4/	?
1916 - 50 ст., 1, 2 лв.	Рудолф Маршал /4/	?
1917 - 5, 10, 20 ст.	?	?
1923 - 1 и 2 лв.	?	?
1925 - 1 и 2 лв.	?	?
1930 - 5, 10 лв.	проф. Иван Лазаров /7/	?
20, 50, 100 лв.	Лайош Беран /2/, /4/	?
1934 - 50, 100 лв.	Пърси Меткалф /2/, /4/	?
1937 - 100 лв.	Пърси Меткалф /2/, /4/	?
50 ст.	аверс - Рудолф Прибиш /4/ реверс-Васил Захариев /2/, /12/	?
1940 - 20, 50 лв.	Лайош Беран /4/	?
1941 - 1, 2 лв.	?	?
5, 10 лв.	проф. Иван Лазаров /7/	?
1943 - 2 лв.	?	?
5, 10 лв.	проф. Иван Лазаров /7/	?
50 лв.	Лайош Беран /4/	?
1951 - 1, 3, 5, 10, 25 ст.	?	?
1952-59 - 20, 50 ст.	?	?
1960 - 1 лв.	?	?
"Кирил и Методий"	проф. Александър Поплилов /7/, /11/	?
"Георги Димитров"	проф. Александър Поплилов /7/, /11/ и Иван Мандов /11/	?
"Кл. Охридски"	Крум Дамянов, Валентин Старчев /10/, /11/ и Иванка Костуркова /10/	?
"25 г. соц. революция"	Крум Дамянов, Валентин Старчев /10/, /11/ и Кирил Гюлеметов /10/	?

ТАБЛИЦА II
/продължение/

ЕМИСИЯ	ХУДОЖНИК-ГРАФИК	ГРАВЬОР
"90 г.Освобождение"	Крум Дамянов, Валентин Старчев /10/, /11/ и Иванка Костуркова /10/	?
"Вазов"	Крум Дамянов /11/	?
"Раковски"	Любомир Прахов /11/	?
"Паисий"	Любомир Прахов, Димитър Боновски /11/	?
	Георги Балджиев /?/, /11/	?
"Левски"	Георги Балджиев /11/	?
"Чинтулов"	Любомир Прахов, Димитър Боновски /11/	?
"30 г.Септемврийско въстание"	Георги Балджиев, Петър Куцаров /11/	?

ЛИТЕРАТУРА

1. "Известия на БНБ", 12/1968 - статия на Н.Николов
2. "Советский коллекционер", 7/1970 г. /и № 10 1972 г. - Шишкин.
3. Писмо на БНБ, Централно управление, Дирекция "Емисионно-касова" № 877 от 22 октомври 1970 г., подписано от директора Р.Чубриев, до колекционера М.Булаковски от Кишинев. В частно писмо до последния, Георги Ликов, служител в БНБ, твърди, че въпросното писмо е съставено от него.
4. "Филателен бюлетин", Варна, № 24/1971 г. - статия на Ч.Ангелов.
5. "Нумизматика", 2/1972 - статия на д-р Стр.Б.Иванов.
6. "Филателен преглед", 1/1971 - отговор на Н.Николов на въпрос на читател.
7. "Нумизматика" /д-во "Сердика" /№ 1-2/1967 - статия на Р.Каменов.
8. "Нумизматика", 1/1973 - статия на инж. В.Топоров.
9. "Филателен бюлетин", Варна, № 27/1971 г. - съобщение на Ч.Ангелов.
10. Писмо на Крум Дамянов от 5 март 1972 г., Париж, до М.Булаковски от Кишинев.
11. от пресата - главно "Нумизматика" и "Филателен преглед".
12. Евтим Томов, Васил Захариев. София, 1954.
13. Писмо на Монетния двор, гара Искър, № 1986 от 17 ноември 1971 г. подписано от директора Ив.Карапетров, до М.Булаковски - Кишинев.
14. "Нумизматика", 3/1972 - статия на В.Топоров

Н.с. Виктория Ковасnай

УНГАРСКОТО ПЛАКЕТНО И МЕДАЛНО ИЗКУСТВО

От 19 април до 4 май т.г. в Унгарския културен институт в София се състоя изложбата "Изкуството за медали и плакети през XX век в Унгария".

На тържественото й откриване присъствуваха Нино Николов, зам.-председател на Комитета за приятелство и културни връзки с чужбина, проф. д-р Стоичко Христов, председател на Съюза на българските филателисти, членове на ИБ на ЦС на СБФ, представители на средствата за масова информация, културни деятели, ценители на изящните изкуства, много граждани.

Приветствени слова произнесоха Паул Шоош, зам.-директор на Унгарския културен институт и проф.д-р Стоичко Христов. След това Виктория Ковасnай, историк, научен сътрудник в Унгарската национална галерия в Будапеща говори за съвременното унгарско изящно изкуство и за интересния негов отрасъл - изкуството за медали и плакети, както и за представените в изложбата експонати.

В кинозалата на института бяха прожектирани цветни диафилми на най-представителните творби от този род от 5000-ната колекция на Унгарската национална галерия.

В изложбата бяха представени 314 медали и плакети от 58 скулптори-медалисти.

Изложбата - едно от мероприятията за размяна на най-ценните експонати от художествените произведения на двете страни в изпълнение на културната спогодба, предизвика основателен интерес. Тя бе една вълнуваща среща с изящното изкуство на една страна, завоювала значителна популярност в Европа и света с него, установила традиции и подчертан национален колорит.

Откликвайки на интереса на нашите читатели, помолихме н.с. Виктория Ковасnай за една статия по тези въпроси, която предоставяме на страниците на "Нумизматика".

Медалната пластика и плакетното изкуство са най-камерните и същевременно с най-голяма концентрация на въздействие клонове от изобразителното изкуство. Малкият размер придава задушевност на медала или възпоменателната монета, но същевременно изисква постигане на концентрация. За тях - в противовес на епичните композиции - са характерни драматичната сгъстеност и уплътняването на едно ограничено пространство.

Всеизвестно е, че след възхода на медалната пластика в Италия от времето на Ренесанса, нов подем донесе само френското медално изкуство от началото на века. Понскарм, Роти, Шарпантие и колегите им отбелязват с имената си отличната гвардия, чийто труд възроди линеещото дотогава медално изкуство и в развитието му откри нова глава в цяла Европа. Новите принципи тръгнаха от видимостите на действителността и замениха суровата, с подчертани линии пластика на академизма с образна композиция, с нежно-чувствителна пластичност. В новите композиции мотивите от предния план за очертани в по-висок релеф, вторият план стига до пълна плоскост и в резултат на това се раждат произведения с живописен и детайлиран характер. Надписите се създават също с буквени редове от нов и оригинален тип и се подчиняват на духа и атмосферата на цялото произведение.

Възходът на унгарското медално изкуство от XX век също е свързан с френския възход от началото на века. Един от най-видните наши представители в тази област, Филип Бек през 1893 г. заминава за Париж, в метрополитена, в който вече се търсят нови решения. Времето, което прекарва под влиянието на Понксрам, детерминира не само собственото му майсторство, но упражнява решаващо въздействие чрез него и върху унгарското медално изкуство. Освен Бек - Еде Телч, Лайош Беран, Ищван Чилаг и Иожеф Ременьи са представителите на пионерската генерация, която създава и довежда до разцвет този жанр на изобразителното изкуство.

Филип Бек /1873-1945/, основателят на модерната унгарска медална пластика, с пристигането си в Париж дълбоко попива в себе си новите впечатления. Под влиянието на френските майстори той отхвърля властвуващия дотогава в унгарското изкуство академичен стил и още през 1896 г. успява да реализира новаторските си търсения, като печели с патетичните си по атмосфера творби първите награди от конкурса, обявен по случай Хилядилетието на унгарската държава. Главният му стремеж е създаването на жанрова чистота чрез реализиране на техническите възможности и тези на композицията при медала. Тази чистота става първостепенно изискване и характерен белег на унгарското плакетно изкуство от първото десетилетие на века. Бек прецежда всяко влияние и съзнателно оформя своя субективен стил.

В творчеството на Бек нов етап бележи деятелността на по-малкия му брат Вилмош Бек-Феймеш, който усвоява и технически и стилово постиженията на мюнхенския "югендстил" и което е по-характерно - придава им известен конструктивистичен привкус. Инспириран от своя брат, Бек създава своя плакет, озаглавен "Струнен квартет" /1914/ и още много други творби. И в работите на други майстори откриваме влиянието на Бек-Феймеш, защото този период от унгарското плакетно изкуство тясно съпровожда тогавашните проблематики на унгарската живопис.

Най-вълнуващата глава от зрелия стил на Филип Бек е поредицата плакети на най-прочутите унгарски архитекти, които създава около 1924 година.

За разцвета на унгарското плакетно изкуство през XX век допринася в голяма степен и влиянието, което публиката обръща към медалионите и плакетите. През 1905 г. се създава дружеството на колекционерите на медали и в резултат на неговата деятелност се създават нови творби, уреждат се изложби, увеличава се броят на колекционерите.

Другата значителна фигура на генерацията пионери е Еде Телч /1872-1948/, който привлича вниманието и се включва във възхода на унгарското плакетно изкуство почти едновременно с Бек. Преди всичко той е портретист. Внушенията му, пластично разработени портрети показват блестящи личности-характеристики. Фигуралните му композиции „Майчинство“, 1906/ са характерни с решителност на формата, чиста, ясна конструкция, съразмерно изпълване на пространството. Танцуващите фигури, приведено движещи се, с лекота се сливат с овала на формата.

Колкото и различни по подход да бяха творците ни от първото десетилетие на века, почти всички от тях черпеха от завладелия цяла Европа сецесион, характерен дори за цялото творчество на Гюла Юхас /1876-1919/, Одон Моирет /1883-1966/, Гюла Мурани 1881-1920 . Плакетът на Мураньи, изобразяващ виолончелиста Пабло Казалс, или медалът под название „Леда на Моирет“ и особено отвъдната страна на плакета са плоски, по изискванията на сецесиона. Контурите на мотивите от композицията са гъвкави и олекотени. Тези творби доказват и това, че медалната и плакетна пластика има какво да благодари на сецесиона. Една от главните цели на това движение бе пробуждането на пластиката и като сръчност, а това благоприятно въздействува върху отношението на творците към плакетното майсторство и подпомага то да възвърне архитектурния си ранг.

По плакетите на нашите творци се появяват плоскостните изображения, размиващи се черти, живописни мотиви. И плакетът на Бек от 1911 година, посветен на Лист, е създаден в духа на сецесиона със стилизуваните си черти. Отделните произведения на Гюла Тот 1893-1970 . Елза Калмар /1876-1956/ и Иожеф Раменьи също показват колко много творби на унгарските плакетисти са свързани с това влияние.

Изхождащи от сецесиона, но с друга насоченост творби създава споменатият вече брат на Бек - Вилмош Бек-Феймеш /1895-1918/. Неговите медалиони имат конструктивистичен характер. Напрегната, мощна концентрация, еднородно и монументално, едва ли не до анатомични подробности търсене на конструктивните закони в изграждането на човешкото тяло. Женските му актове са в подчертано пропорционална мускулатура и артистично движение /„Загребаща жена“/.

С името на Еде Телч унгарската медална пластика оставя класически образци, ярки и при неговия ученик, високонадарения Иожеф Беран /1882-1943/. И той популяризира своето изкуство чрез твърде плодотворната си дейност и високохудожествено майсторство. Особено се открояват спортните му плакети с техните красиви линии и интересни композиции /Възпоменателен плакет на Съюза на унгарските скиори, 1930/. Портретите му са патетично развълнувани, пълнокръвни творби. Отвъдните страни на плакетите му понякога достигат съвършената реализация на класическите норми, взетите в техния положителен смисъл академичен маниер /Медалът „Игнац Алпар“/.

По атмосфера, творбите на Гергей Санто /1886-1962/ рязко се отличават от Беран с внушението за нежност и чувственост, които излъчват. Пластичният, подкупващ стил често се съчетава със сериозно съдържание, със задълбочена мисловност и тъкмо това противоречие придава своеобразен характер на творчеството му.

От голямата генерация в медалната и плакетна пластика, чиито представители са Бек, Телч и Беран, и днес е жив и твори Йожеф Ременьи /роден в 1887 г./. Като ученик на Телч и той е възпитаник на френската школа. Лицевата страна на първите му творби е плоскостна, фино изградена, меките му контури говорят за живописен стил. /„Калотасег", 1908/. Творбите му, създадени с леярска техника, следват стила на монетите, създадени машинно, с редуктивно пресоване. Проучванията, които извършва в Мюнхен, го запознават отчасти със сецесиона, отчасти с принципите на Хилдебранд. Грижливата повърхностна обработка, строгата съответственост на пластичните форми, чистата композиция - това са белезите, които откриваме във великолепните му творби /„Жертвоприношение", 1913/. Той е майстор на овалната композиция.

Едва последните изследвания показаха серийте му медалиони с поетична вдъхновеност, алегоричност и символика. Вътрешната наситеност с графично изчистените варианти на късния сецесион е добре изразена, техниката му е съпроводена с нежната като дъх работа на длетото при линиите и формите. По-нататък, в един нов етап, творчеството му разкрива пластичното оформяне на неговия стил, чистата форма и разчлененост, затвореността на овалните форми и минавайки през още по-голямо изчистване достига до близостта с пластическата композиция /Медалът на Съюза на дружеството на унгарските научно-медицински работници, 1936/.

Стилът на Ремейньи през петдесетте години премина през нови катарзиси, нещо необичайно при един така възрастен творец. /Плакетът на унгарския композитор Золтан Кодай, 1952/. Замислите на творбите му достигат до зрителите кристално чисти, като стара, многоопитна житейска мъдрост и истина. От 1927 до 1944 година Ремейньи е преподавател по плакетна пластика във Висшето училище по приложно изкуство, след смъртта на Беран става художествен ръководител на монетния двор до пенсионирането му през 1948 г., като утвърден възпитател на младото поколение творци и също така признат деец на унгарската нумизматика.

Някои блестящи творби на унгарската плакетна пластика от XX век произхождат от творци, които познаваме не толкова като автори на медалиони, а по-скоро като изявени творци в голямата пластика. Отделно трябва да споменем Жигмонд Кишфалуди Щробл /роден 1884/, Ференц Мегьеши Ференц, Гал Пацаи, Шандор Микуш, Йеньо Керейньи, които, макар и само с по няколко творби, оставиха невехнещи образци, талантът им с непомрачен блясък се изяви и в кръга на необичайния за тях жанр от скулптурата. Шандор Микуш /роден в 1903 г./, в ранните си творби дава нова багра в унгарското плакетно майсторство, като реализира стил, макар и създаден с острието на длетото в метала, но въздействуващ като графика. За него е характерен и гротескния тон.

Ференц Мегьеши /1881-1958/ в своя "Автопортрет" по атмосфера

1. Иожеф Ременьи: Жертвоприношение - плакет. 1913./Отливка 128 х 126 мм/
2. Бени Ференци: Греко реверс. 1941 /Отливка бронз. 117 мм/
3. Антал Циндер: Край гората /Отливка бронз. 100 мм/

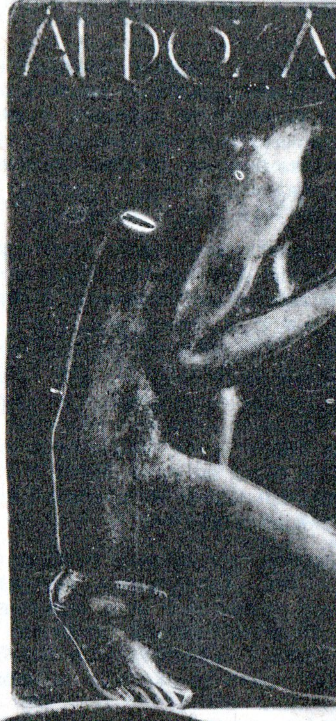

1

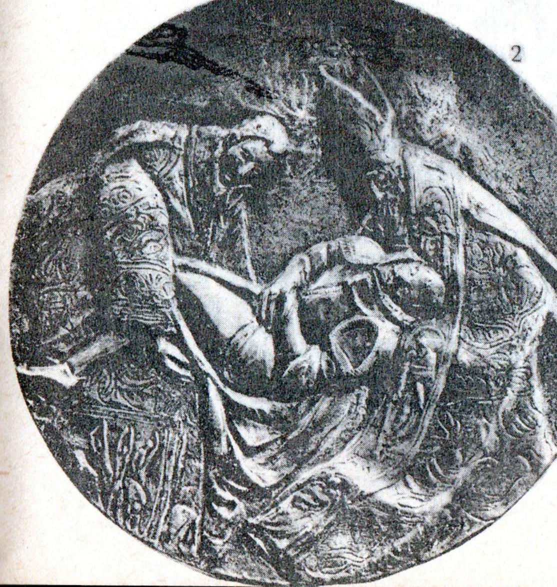

2

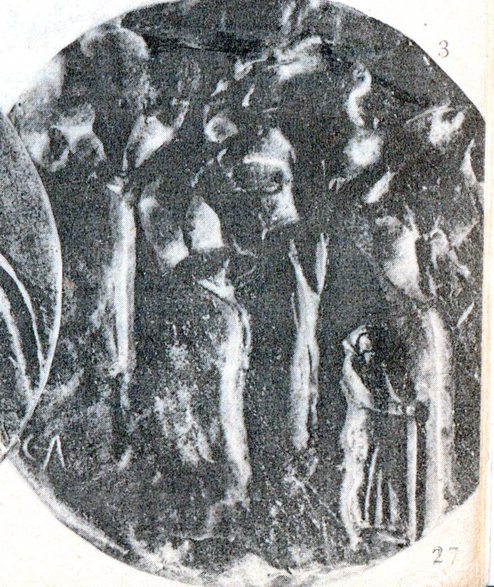

3

напомня големите си пластики. Класическите насоки на пластиката той изявява с уплътнената повърхност, лаконичност, жизнено изображение. Пал Пацаи роден 1896 г./, върху плакета на Петер Пазмани, водачът на унгарската антиреформация, сплавя в едно чертите на неокласицизма и съзнателния историцизъм.

Оформените от Филип Бек традиции намират продължение в работата на Бейни Ференци /1890-1967/. Докато някои от ранните му плакети показват белези на обръщане към формите на кубизма, зрелият му период е характерен с новите пътища, които търси чрез употребата на класическата форма на култура. В големите му творби, създадени с методите на ренесансовите майстори, показващи твърде грижливо обработени повърхности ние усещаме играта на майстора с материята.

Той създава истински възпоменателни медали, когато работи над серия, посветена на великите живописци. На опаката страна той пресъздава по една от главните творби на живописци, скулптори и архитекти, с други думи се заема да претвори в бронз произведения, които в оригинал са графики или маслени картини. Тази нова задача изисква нов изобразителен похват. В стила на Ференци налаганата от Бек жанрова чистота отпада, но по-нататъшните му творби се превръщат в брънки от веригата продължаващо развитие на модерната унгарска плакетна пластика. Върху опаката страна на плакета за Греко /1941/ виждаме композиция, инспирирана от картината му "Погребението на граф Оргас", а на опаката страна на плакета за Микеланджело /1934/ на драматичната фигура на създателя на куполата на Синкстинската капела.

Между двете световни войни все още активно работят изтъкнатите творци от новаторската гвардия - Бек, Телч, Беран, Ремейни, когато започва да се появява една също така талантлива нова генерация. Те вече не са изпитвали необходимостта сами да създават високата плакетна култура, те заварват разбираща публика, предлагаща им благоприятен прием и имат зад гърба си майстори, които ги въвеждат в плодоносния им труд.

Валтер Мадараши /роден в 1909/, който също е ученик на Ремейни, следва традициите му и тези на Телч. Неговите творби и по многобройност, и по художествени постижения, са достойни за учителите му. На медальоните си той обогатява традициите с новите постижения на собствената си генерация. Никога не се отклонява обаче от вътрешните закони на класическата медалистика. Портретите му са характеристични, историческите личности пресъздава особено сполучливо.

Теоретичната диференцираност, която го отделя от генерацията на Бек, Телч, Беран, Ремейни, се проявява най-ярко чрез артистично предадените актове, които често украсяват отвъдната страна на творбите му. Водещата генерация придаваше по-голяма обективност на творбите си, разглеждаше събитията по-визуално, с историческа деловитост, с наблюдение отвън. При следващата генерация - Мадараши, Шандор Фаркаш, Ференц Чуч, Йожеф Ишпанки - е по-чувствена и дори малко по-патетична от предните. Това е свързано и с факта, че творбите на тази генерация носят лични стилове, проявили се по времето между двете световни войни. И в живописта, и в скулптурата в началото на тридесетте години откриваме появяването на влиянието от така наречения новокласицизъм.

Произведенията на Ференц Чуч роден през 1905 г. ни въздействуват с необикновено внушителната си пластичност. Неговите силно барелефни медални повърхности разливат първична, историзираща атмосфера /плакет за Арпад, вожд на установяващите се в сегашните предели на страната маджари, 1938/. Към това до голяма степен прибавя въздействието си и своеобразният буквен шрифт на автора, чиито форми следват типографията на старопечатни издания.

Йожеф Ишпанки /роден през 1906 г. става най-известен чрез поредицата плакети, посветени на годишнината от отблъскването на турците от Буда през 1686 година. Стилизуваната фасадна и варираща задна страна на творбите му показва барокова раздвиженост. Портретите му са задълбочени, интимни разкази за модела.

Шандор Фаркаш Болдогфаи 1907-1970 ни оставя като най-характерен белег на творчеството си способността да изваява характеристични произведения. При историческите фигури, които пресъздава, неговият поглед е насочен най-вече към характера на големите личности.

В края на тридесетте години, в апокалиптичните години на Втората световна война, в рамките на широкото антифашистко движение по-силна изява добиват социалните и обществени проблеми, а някои творци в плакетите си сочат и контурите на наближаващия нов свят. Ищван Черепеш /1901-1944/ създава прогресивни по тематика, пламтящи от вътрешно горене плакети, достойни да се приобщат към творбите на социалистическото изобразително изкуство.

Новият етап от развитието на това изкуство през XX-ия век е епохата след Освобождението. В творбите си Миклош Боршош роден през 1906 г./, който само от 1947 г. работи и като плакетист, се появява със свой свеж, напълно оригинален почерк. Тогава вече познат скулптор, той показва твърде различен стил при работата си в сравнение с голямата пластика. Острата, режеща, вибрираща от напрежение линия, остроумните, иронизиращи черти, напрегнатото движение са достойнствата на неговите плакети. От 1946 година той е преподавател в Художествената академия, наследил катедрата на Ремейни.

Тибор Дураи, роден през 1912 г. ни предлага един поетичен свят, създаден от новаторски, първични по форми елементи, сред които съзираме необикновено човечни фигури. В творбите му оживява реалният свят, докато фигурите му са изразители на силата, красотата, хармонията, чрез своето простодушно спокойствие.

Въпреки новаторската форма, произведенията на Боршош и Дураи, създадени след 1954 г., имат корени в дълбоките класически традиции, между другото обясними с влиянието на Бейни Ференц. Големият брой на техните ученици и последователи води до решаваща изява на новите пътища в търсенето на формата, успоредно с почитта към наследството от миналото. Ищван Марча /роден в 1912 г./ също създава творби, обвеяни от почитта към класическата красота. Неговите портрети са одухотворени в стила на чистите изразителни линии.

Шандор Киш /роден през 1925 г./ в нежната женска фигура от плакета за Примавера показва силата на пластиката. Тамаш Виг /роден в 1926 г. като ученик на Ференци пое по пътя на търсенето и намери индивидуалния си почерк в живописните решения. Ласло Чонтош /роден през 1925 г., създава лирични по тоналност медалиони, и с тяхната плоскостна разработка, фина контурност показва възможността за съчетаване на опита от миналото със задачите на съвремието.

Андраш Киш Наги /роден в 1930 г./ създава творби с класическа чистота на изразните средства при показването на връзката между маса и пространство. Той принадлежи към традициите, оставени от Бек и Ференци.

Продължение на традициите виждаме в работите на Калман Ренер роден в 1927 г. . Той е автор-самоук и едва от 1959 г. се занимава с плакетистика. За свой учител той признава Ремейни, а това означава тясна връзка с миналото. Творбите му са характерни с професионалното майсторство и съвършено разработените плоскости. Голямо достойнство им придават архитектоничната композиция и грижливата изработка на детайлите.

Ищван Сабо /роден през 1923 г./ тръгна по пътя на една друга насока от класичеството наследство, определена вече от Ференц Мегьеши. Стилът му се оформя след проучване на древните египетско и гръцко изкуство и въздействува с ясната композиция, концентрацията на формите, които винаги възбуждат динамичност на възприятието.

В генерацията, развила способностите си след освобождението, се очертава отделна група - онези кипящи млади творци, които не желаят да се придържат към никои свои предтечи. Техният аргумент е в това, че в съвременния ускорен свят е решаващо не оформянето на даден стил, а е необходимо винаги да се изхожда от поставения за решение проблем. Гюла Ковач Киш /роден в 1925 г./ не се придържа към никой майстор и в творбите му едва можем да открием елементи на наследство и конвенционалност.

Най-младата генерация е все още обещание, но с някои творби вече създаде крупно впечатление. Роберт Чиксентимихай /роден в 1940 г./ също не се придържа към никаква школа или майстор. Отлично познава техниката за боравене с материята, но подхожда към нея със страхопочитание.

Ерика Лигети /родена в 1934 г./ показва разказвателни наклонности /„Електричество“ 1968, „Приказка“ 1969/. Множество от сериозните си внушения тя прикрива с приказността на израза.

Антал Циндер /роден в 1937 г./ с черпенето от няколко характерни мотива компонира завладяващите си плакети /„Край гората“/. Тамаш Асони /роден в 1924 г./ в "Канкан", 1968 и "Добър вятър", 1968, усвоява повечето от опитите и резултатите на съвремеието в своето изкуство и така оформя своеобразния си личен стил. Биха могли да се споменат още множество млади плакетисти и медалисти от съвременното унгарско изкуство, но те са все още по-скоро обещания за разгръщане на прекрасни възможности в международно признатия артистичен живот на Унгария. Изкуството и общественото мнение тепърва ще очаква и тяхното пълно разгръщане.

ЛИТЕРАТУРА:

Относно модерното унгарско медално изкуство не са публикувани обобщаващи или научни материали. Очакват се занапред разработки за творчеството на някои майстори-скулптори, като в досега издадените научни трудове за творчеството им само бегло се споменава за тяхното медално-плакетно изкуство.

Най-значителни творби:

Ласло Шиклоши, Модерното унгарско медално изкуство и неговите последователи, Будапеща, 1910.

Геза Фалуди, Медицината в нумизматиката, Будапеща, 1929.

Алфред Шулек, Бюлетин за дейността на Дружеството на любителите на медали и плакети от първите 25 години на тяхната дейност, Будапеща, 1930.

Лайош Хусар и Бела Прокопиус, Медално и плакетно изкуство в Унгария, Будапеща, 1932.

Гюла Вараннаи, Възпоменателни медали на унгарски лекари. Отделен отпечатък, Будапеща, 1959.

Жужа Наги-Ченгерине, Унгарското медално изкуство през XIX и XX век. Каталог-предговор, Будапеща, Унгарска национална галерия, 1959.

Наталия Сабо: Ференц Бени, Будапеща, 1968

Ласло Хеитлер, Филоп Бек, Будапеща, 1969

Виктория Коваснаи, Иожеф Ремени. Каталог-предговор, Будапеща, Унгарска национална галерия, 1972.

От кратките информации, статии на списанията може да черпим още частична представа за модерното унгарско медално изкуство:

Унгарско приложно изкуство 1897-1944.

Нумизматичен преглед от 1902.

Изкуство от 1961.

Медалът нова серия от 1955 до наши дни дава информация относно темата от време на време.

/Цитираната литература е на унгарски език/

Иван Върбанов

ПОДВИЗИТЕ НА ХЕРАКЪЛ, ОТРАЗЕНИ НА МОНЕТИ

Гръцката митология, богата със сложните съдби на своите богове, на техните питомци и любимци, на причудливи същества, получовеци и животни е била неизчерпаем извор за творчески хрумвания и сюжети на създателите на античните монети. След боговете особено обаяние имат митичните герои, олицетворили човешкия стремеж към физическо съвършенство, несломим дух и непобедимост, герои, прославени с победите си над коварството и злото, въплътено в най-причудливите образи на хидри и горгони, на животни, хора и птици.

Херакъл на латински - Херкулес/ - един от любимите Зевсови синове от смъртни жени /Алкмена/, също е увековечен на медальон и на монети.

При римския император Гордиан III /III в./ в гр.Адрианопол е бил отсечен меден медальон. В централния кръг на медальона е исполинската фигура на легендарния гръцки мъж Херакъл. До него е представена сърна, която кърми малко дете. Това е малкият Херакъл, а според поверието на гърците сърната е майка-кърмилница - източник на здраве и сили. В полето на централния кръг до обреза на медальона са представени алегоричните сцени на дванадесетте подвига на Херакъл.

Този медальон, известен досега само в единствен екземпляр, който се пази в Ермитажа, в Ленинград, е бил отсечен в чест на победите на Гордиан III над завоевателите на цветущия в своята икономика и търговия град Адрианопол.

Но подвизите на Херакъл са отразени и на отделни монети, сечени век преди това в египетска Александрия.

Нека припомним подвизите на този могъщ и доблестен мъж, сполучливо възпроизведени на тези монети.

Отначало Херакъл имал името Алкид, но впоследствие пророцицата Пития го нарекла Хераклес. Зевс подготвил на своя любим син бляскаво бъдеще - да властвува над всички смъртни негови потомци от сина му Персей. Но коварната Зевсова жена Хера, разгневена от поредното похождение на необуздания си мъж със смъртна жена, решила с хитрост да лиши Херакъл от власт над Персеидите. Така, вместо Херакъл властта получил новороденият Евристей. Разгневен от измамата, Зевс определил само временна власт на Евристей над Херакъл. По негова поръчка той ще извърши дванадесет подвига, ще се освободи от неговата власт и ще добие безсмъртие.

Хера започнала да преследва Херакъл още от първия ден на живота му. Като научила, че той се е родил, изпратила две змии в стаята, където той лежал повит в пелени. През нощта змиите се промъкнали незабелязано до люлката и се увили около детето с намерение да го задушат. Но малкият Херакъл протегнал ръчичките си, хванал змиите до сами главите и така ги стиснал, че ги удушил.

Херакъл израсъл силен, смел и красив момък, който нямал равен на себе си. Никой не могъл да се сравнява с него по ловкост и по умение. Но по-късно като зрял мъж трябвало да се подчини на съдбата си - дванадесет години да служи на страхливия и слаб Евристей, да бъде под негова власт.

Евристей веднага проявил своята власт, като изпратил Херакъл да убие чудовищно едрия немейски лъв. Този лъв живеел край град Немея и опустошавал цялата околност. Тежка била борбата между лъва и Херакъл. Накрая лъвът попаднал в мощната прегръдка на Херакъл, който го удушил. /обр. 1/ После го метнал на могъщите си рамене и го занесъл на Евристей.

Обр. 1

Обр. 2

Обр. 3

След първия си подвиг Херакъл получил поръката на Евристей да убие лернейската хидра. Тя представлявала чудовище със змийско тяло и с девет драконови глави, една от които била безсмъртна. Живеела в едно блато край град Лерна и когато изпълзявала от леговището си унищожавала цели стада, като опустошавала цялата околност.

Тежка била и тази борба. С тежкия си боздуган Херакъл откъсвал една след друга главите на хидрата, но на мястото на всяка веднага израствали две нови. В края на краищата Херакъл сломил хидрата /обр. 2/.

Третият подвиг е свързан с кръвожадните птици, които живеели край аркадския град Стимфал. Те нападали животни и хора, като ги разкъсвали с медните си нокти и клюнове. Перата им били от твърд бронз, които те могли да изпращат като стрели. Но Херакъл се справил и с тях. Подпомогнат от Атина Палада, той започнал да ги избива със смъртоносните си стрели /обр. 3/.

В провинция Аркадия живеела чудната керинейска кошута, изпратена от богинята Артемида за наказание на хората. Тя изтъпквала нивите им, прогонвала домашните животни.

Евристей изпратил Херакъл да му доведе жива тази кошута. Цяла година Херакъл преследвал златорогата кошута. Тя буквално летяла през планини и долини, прескачала потоци и реки, като все успявала да се измъкне от ръцете на преследвача си. Така в безплодна гонитба стигнали до крайния север, сетне - отново на юг. Едва когато Херакъл я ранил в крака, успял да я улови и да я занесе на Евристей.

Това бил четвъртият подвиг на Херакъл /обр. 4/.

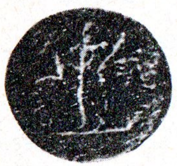
Обр. 4

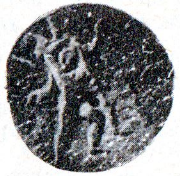
Обр. 5

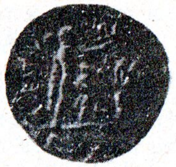
Обр. 6

Петият подвиг Херакъл осъществил, като убил еримантския тигър, който притежавал чудовищна сила и опустошавал околността на град Псофис /обр. 5/. След това остроумно, с помощта на двете реки Алфей и Пеней почистил невъобразимата паст на авгиевите обори, после уловил и укротил бесния критски бик, а след това и кръвожадните коне на тракийския цар Диомед. С това героят извършил последователно шестия, седмия и осмия си подвизи /обр. 6 - 8/.

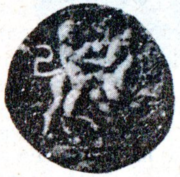
Обр. 7

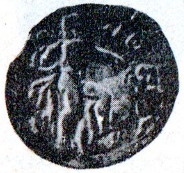
Обр. 8

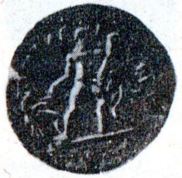
Обр. 9

Деветият подвиг на Херакъл е отнемането на колана на амазонската царица Хиполита. Този колан бил подарен на Хиполита от бога на войната Арес и тя го носела като символ на властта й над всички амазонки /обр. 9/.

Наскоро след победоносното завръщане на Херакъл с колана на Хиполита, той се отправил по поръка на Евристей, за да докара в Микена кравите на великана Герион. Херакъл трябвало да достигне най-западната част на земята - онези места, където при залез от небето слизал лъчезарният бог на слънцето Хелиос. С негова помощ Херакъл преплувал океана до остров Еритея, където пасели въпросните крави. Херакъл първо трябвало да срази страшното двуглаво куче Орфо и великана Евритион, които пазели кравите. След това, когато подкарал кравите, дотичал самият Герион. Герион бил чудовищен великан: имал три тела, три глави, шест ръце и шест крака. В боя се хвърлял с по три оръжия и с по три щита. Освен това той притежавал необикновена сила. Но Херакъл не трепнал дори, смело се хвърлил в боя срещу него и не след дълго със своя всесъкрушаващ боздуган го повалил /обр. 10/.

Едва се върнал с кравите на Герион, Херкулес бил отправен отново на път за нов подвиг. Този път той трябвало да слезе в мрачното, пълното с ужаси подземно царство на Хадес и да доведе пазача на това царство - триглавото куче Цербер. Цербер било страшно и свирепо животно, на врата на което се виели змии, опашката му завършвала с драконова глава с голяма и страшна уста.

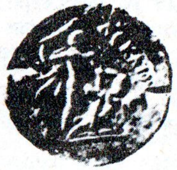
Обр. 10

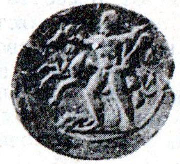
Обр. 11

Херакъл успешно изпълнил и това поръчение на временния си господар /обр. 11/.

Най-трудният подвиг на Херакъл докато служил по волята на боговете при Евристей, бил дванадесетият - последният подвиг. Херакъл приел и тази си задача отново с готовност. Той трябвало да отиде при великия титан Атлас, който държал на плещите си небесния свод и да донесе от овощните му градини трите златни ябълки. Ябълките растели на златно дърво, което богинята на земята Гея изпратила като подарък на богинята Хера за сватбата й със Зевс.

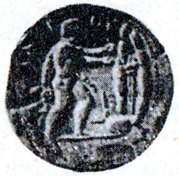
Обр. 12

Да изпълни задачата си Херакъл трябвало първо да узнае пътя към градините, който никой не знаел. Дълго бродил той по земята, но никой не могъл да му помогне. Така стигнал най-далечния север до река Еридан. Там прекрасните нимфи му дали полезен съвет - да нападне морския старец Нерей, който единствен знаел този път и да го принуди да му го покаже. След тежка борба Херакъл успял да узнае посоката и поел нататък. По пътя си обаче срещнал великана Антей. Антей принуждавал всеки срещнат на борба с него. И понеже никой не знаел неговата тайна, той винаги излизал победител, като убивал безмилостно победените.

Дълго се борил Херакъл с Антей. Няколко пъти го притискал към земята, но това увеличавало силите на Антей и борбата започвала още по-ожесточена. Най-после се удало Херакъл да вдигне от земята Антей и станало чудо: Антей мигновено загубил сили и бил победен. Всъщност това била тайната му. Докато имал непосредствен контакт със земята - неговата майка, той непрекъснато получавал свеж приток на сили. Бъде ли откъснат от нея, този приток секвал.

Още няколко препятствия трябвало да преодолее Херакъл, докато стигне до Атлас. Там пък трябвало да поеме от него цялата невероятна тежест на небесния свод, докато Атлас откъсне трите златни ябълки. Накрая освободеният от тежестта Атлас се опитал да го надхитри, като го остави завинаги на своето място, но Херакъл успял да сполучи да му върне тежестта на небесния свод и с достойнство отнесъл трите златни ябълки /обр. 12/, след което получил своята свобода.

Фигурата на Херакъл е изобразена и на много други монети, но в статично положение /вж. например илюстрациите към двете статии от научния отдел на този брой/.

МОНЕТИ ЗА ДЖЕЙМС КУК

По случай 200-годишнината от второто пътешествие на големия английски мореплавател Джеймс Кук администрацията на групата острови, които днес носят неговото име, пусна в обращение две сребърни монети. Второто пътешествие на Джеймс Кук е продължило повече от три години, за което време смелият мореплавател е изминал около 70 000 мили по водите на неизследвания тогава Тихи океан. В това пътуване той открива два от днешните 15 острови Кук - Харвей и Палмерстон.

Първата монета е със стойност два и половина долари и на лицевата й част са гравирани двата кораба на капитан Кук, стилизирани вълни и символична карта на частта от земното кълбо, обиколена от мореплавателя. Около корабите има венец от 15 звезди, символизиращи броя на островите Кук и надпис на английски език "Второ пътешествие на Кук в Тихия океан", а отдолу словом - стойността на монетата. Тя тежи 27 г, диаметърът й е 30 мм и съдържа 92,5 % сребро /обр. 1/.

На втората монета е изобразен профил на Кук, неговият кораб, звезда с датата на откриването на островите Харвей, контурна карта на остров Ману и надписи: "Двеста години от откриването на островите Харвей" и словом - седем и половина долари. Монетата тежи 34 г, има диаметър 42 мм и същото съдържание сребро. На обратната страна е традиционният образ на английската кралица. Обрезът на монетите е нарязан. /обр. 2/

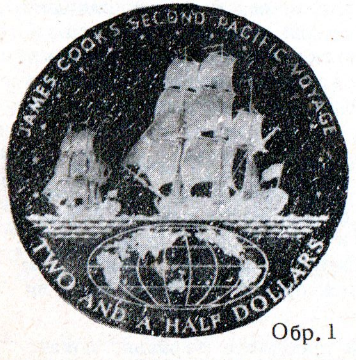

Обр. 1

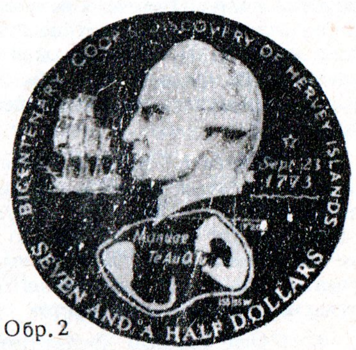

Обр. 2

ЛЮБОПИТНО НУМИЗМАТИЧНО ПАНО В БЕРЛИН

Много чуждестранни туристи посещават столицата на ГДР - Берлин. Голяма част от тях навярно, проявяват интерес към колекционирането на монети. Ако някой от тях мине край сградата на Министерството на културата, намиращо се на Молкенплац, навярно ще обърне внимание на огромния фриз /дължина - 40 метра, височина - 1,75 метра/, украсяващ фасадата на министерството. Какво правят античните божества със своеобразните машини, защо топят и коват метала?

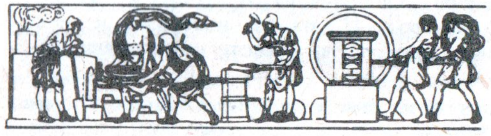

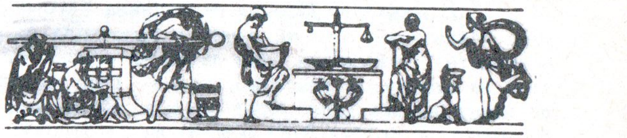

Отговорът на загадката е много лесен: символично са изобразени някои работни операции в старинните монетарници. Боговете разтопяват и коват метала, валцуват го и след това секат монети. Показани са и операциите по претегляне и проверяване на новите монети.

Този фриз първоначално е украсявал сградата "Старата монета", намираща се на Ведерше Маркт, но когато монетарницата е била разрушена, е бил пренесен на сегашното място.

Създателите на тази "картинна история" на изготвянето на монети, направена към 1800 г., са архитектът Фридрих Гили /1771 - 1800/ и известният скулптор Готфрид Шадо /1764-1850/. Първоначално в "Старата монета" наред с помещенията за производство на монети и медали, са се намирали и един кабинет по минералогия и част от Берлинската художествена академия. Затова не е чудно, че на фриза, наред с производството на монети, могат да се видят и мотиви, свързани с минералогията и изобразителното изкуство.

Който иска да научи повече по тези въпроси, може да се обърне към Държавния монетен кабинет, намиращ се в Боде-музеум. Там се намира монетната колекция на ГДР - една от най-значителните в света сбирки. Най-интересните експонати измежду стотиците монети, медали, банкноти, печати и други, от всички времена и континенти, са на разположение на интересуващите се. Монетният кабинет разполага и със специализирана библиотека, с помощта на която специалистите от кабинета оказват помощ при идентифицирането на монети и медали. Тези обекти представляват интерес за колекционерите-нумизматици и заслужават да бъдат посетени от гостите на Берлин. /По сп. "Sammler Express"/

НУМИЗМАТИЧНА ХРОНИКА

ГДР. В Германската демократична република е пусната в обращение нова сребърна монета от 20 марки по случай 250-годишнината от рождението на големия немски философ Емануил Кант.

Монетата е с диаметър 33 мм и тежи 21 грама.

Хаити. Една от страните, участвуващи във финалния кръг на Десетото световно първенство по футбол - Хаити издаде възпоменателна монета, посветена на това събитие. Монетата е пусната в обращение и веднага е била изкупена от колекционери. Тя е сечена от сребро в съотношение 925 на 1000 и има тираж 8000 броя. В сюжета, изобразен на нея, е включена емблемата на световното първенство - двете символични фигурки на първенството - Тип и Тап.

Швеция. В местността Грют била намерена монета, която тежи почти 20 килограма.

В миналото Швеция се славила като страна с богати залежи от мед. Мината във Фалун, която е започнала да работи още по времето на викингите, се смятала едва ли не за основа на икономическото могъщество на шведското кралство, понеже този метал се продавал в чужбина на много висока цена. През 1644 г. обаче цената на медта спаднала твърде много. И тогава било решено да се отсекат и пуснат на пазара големи купюри от мед на стойност 10 талера. Те били правоъгълни плочи и тежали по 19,7 килограма. За една такава монета могло да се купи цяла крава. Шведските власти твърдят, че това са били най-големите метални монети в цял свят.

Япония. В град Осака работници, които правили изкоп за нова сграда, открили големи сандъци със закопано богатство - дукати, ковани между 1821 и 1828 година. Тяхната стойност е оценена на около 30 милиона йени. Нумизматите смятат, че изкопаните дукати имат и голяма историческа стойност. Интересно е, че "изкопаното богатство" е намерено на терен, който се подготвя за строеж на местна банка.

Преди няколко години от обращение са изчезнали напълно монетите по една йена, които са станали практически ненужни. Същата опасност сега заплашва монетите по сто йени. Японците са принудени все по-често да плащат покупките си с банкноти на голяма стойност, заявява вестник "Киото". А освен това днес със същите пари може да се купи само половината от онова, което можеше да се купи преди десет години.

Югославия. Съвместно с криминалната полиция на ГФР югославските органи на вътрешните работи са арестували фалшификаторите и разпространителите на 500-динарови банкноти, появили се през последно време в различни градове на Югославия. Изтъква се, че банкнотите били печатани във Франкфурт. В печатницата, където били изработени парите, са намерени маса недовършени банкноти от по 500 динара, 20-доларови банкноти, чекове. Организаторът на този "бизнес" е югославянинът Анте Люляч, на когото са сътрудничили още трима югославски граждани и няколко западногерманци. Предполага се, че са фалшифицирали пари на стойност над четири милиона динара.

САЩ. Неотдавна въоръжени крадци проникнали в сейфа на музея при Харвардския университет и задигнали 5600 гръцки и римски монети от VII-IV век пр.н.е. Загубата се оценява на 5 милиона долара. Учените считат, че като обекти на научни изследвания монетите са безценни. За тази година това е вторият грабеж на музея. При първото нашествие били откраднати 8 гръцки монети, оценени за 90 хиляди долара.

Монетният двор на САЩ помолил Конгреса да разреши да се секат алуминиеви монети от един цент. Сега те се секат от мед. В молбата се посочва, че сега цената на медта е почти долар за фунт и сеченето на монети от един цент струва на държавната хазна 0,9 цента, включително стойността на метала, вложения труд и производствените разходи. В най-близко бъдеще, ако медта поскъпне още, просто ще стане неизгодно монетният двор да сече монети от мед. Едноцентовата монета от алуминиева сплав ще струва само 0,07 цента. Ако молбата на монетния двор бъде изпълнена, САЩ ще станат 37-та страна, която пуска в обращение алуминиеви монети.

ВЪРБАН ДРАГАНОВ НА 50 ГОДИНИ

Членът на ИБ на ЦС на СБФ и член на редколегиите на съюзните издания - списанията "Филателен преглед", "Нумизматика" и "Млад филателист", Върбан Драганов навърши 50 години. По този повод той бе награден от Държавния съвет на НРБ с орден "9 септември 1944 г." - II степен, за активно участие в борбата против фашизма и капитализма и в строителството на социализма.

По същия повод той бе награден със заповед и на министъра на горите и опазване на природната среда за активна журналистическа и обществено-политическа дейност, посветена на българо-съветската дружба и за реалния му принос в популяризиране и решаване на задачите по съвместния дърводобив в Коми - АССР. Юбилярът бе награден и от ИБ на ЦС на СБФ за активната му и всеотдайна журналистическа, обществена и организационна работа за популяризирането на филателията, за развитието на филателното движение и за издигане авторитета и ролята на трите печатни органа на Съюза на българските филателисти - списанията "Филателен преглед", "Нумизматика" и "Млад филателист".

СЪДЪРЖАНИЕ

Научен отдел

Иван Йорданов - Тракийски монети - подражания на тетрадрахмите на Маронея 1
Адолф Рогалски - Тасоските тетрадрахми от II период и техните подражания 5
Чавдар Ангелов - Един опит да се установи точно къде са сечени новобългарските монети и кои са участвували в оформлението им 13
Н.с. В. Коваснай - Унгарското плакетно и медално изкуство 23

Разни

Иван Върбанов - Подвизите на Херакъл, отразени на монети 32
"Нумизматика" - Любопитно нумизматично пано в Берлин 37

Нумизматична хроника

.... 38

НУМИЗМАТИКА

орган на Съюза на българските филателисти
излиза четири пъти годишно - всяко тримесечие
Годишен абонамент - 1,20 лева, единична цена - 0,30 лева

Книжка 3, 1974 година

21009 Цена 0,30 лева